

УДК 141+304

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.58.13>

«МНОЖИННІСТЬ» СОЦІАЛЬНОГО СВІТУ ЯК ЧИННИК «ЕПІСТЕМОЛОГІЧНОЇ НЕВПЕВНЕНОСТІ» ЛЮДИНИ ЕПОХИ ПОСТМОДЕРНУ

Сергій Костючков

*Херсонський державний університет,
факультет психології, історії та соціології,
кафедра філософії, соціології та соціальної роботи
вул. Шевченка, 57, 76018, м. Івано-Франківськ, Україна*

У статті розглянуто явище так званої «епістемологічної невпевненості» людини епохи постмодерну у зв'язку з плюралістичністю (множинністю) соціального, зокрема, світу. Здійснено огляд наукових тлумачень постмодерну як специфічної епохи, як наявної сучасності, що есплікується як подія та ситуація, а дослідження її є актуальним завданням філософії та комплексу соціально-гуманітарних наук. Підкреслено, що методологічна складність визначення сучасності випливає з того, що вона не має сутності в її традиційному розумінні, яке пропонує раціоналістична філософія. Автор виходить із того, що сучасність характеризується безумовною плюралістичністю, тобто вона не може бути приведеною до «єдиного знаменника». Обґрунтовано, що саме через індивідуальне сприйняття сучасності репрезентується вищий екзистенційний вибір людини, що не може бути квантифікованим, пропонуючи людині обриси домінуючих моделей соціального світу. Зазначається, що проблема людини епохи постмодерну – *homo postmodernus*, є однією з актуальних у процесі розвитку соціуму. При цьому розвиток постмодерного суспільства активізував не лише ключові зміни в суспільному житті, а й певні модифікації світогляду, світосприйняття й світорозуміння. Доведено – людина в епоху постмодерну інтегрується в простір віртуального світу, при цьому поняття суб'єктності втрачає статус атрибуту «людського». Розкрито, що людина постмодерну стає атомізованою одиницею, елементом створеного нею складного, інколи незрозумілого світу, який почасти існує автономно від самої людини. Множинність світу постає одним із генеруючих чинників процесу оформлення стану епістемологічної невпевненості людини епохи постмодерну. Зроблено висновки про певну некоректність суто негативної конотації щодо стану епістемологічної невпевненості. Інтеграція студентів у стан епістемологічної невпевненості позитивно впливає на результати освітнього процесу, відіграючи роль об'єднуючого фактора в процесі спільного створення знань.

Ключові слова: постмодерн, соціальний світ, постмодерна людина, множинність світу, епістемологічна невпевненість, світогляд, глісуюча ідентичність, символ, освітній процес, створення знань.

Постановка проблеми. Цивілізація третього тисячоліття несе з собою не тільки нові соціальні відносини та способи життя, іншу економіку, нові політичні зіткнення і трансформовану свідомість, а і модернізоване розуміння сучасності як феномену, який потребує особливого соціально-філософського аналізу. Ситуація перманентних змін та переходів у незнане майбутнє, з одного боку, викликає у людини стан розгубленості, тривоги та епістемологічної невпевненості перед майбутнім, а з іншого – спонукає до пошуку оптимальних життєвих стратегій у просторі переходу. Відтак, актуалізується проблема множинності (плюралістичності) соціального світу як чинника епістемологічної невпевненості людини епохи постмодерну.

Аналіз попередніх публікацій. Складність, неоднозначність і багатогранність заявленої дослідницької проблеми зумовили необхідність розгляду ідей вітчизняних

і зарубіжних науковців – як сучасності так і минулого. Епоху постмодерну в різних аспектах дослідили Л. Бабушка, О. Буряк, Е. Гіденс, Т. Данилова, К. Єсілова, В. Зінченко, Р. Інглехарт, С. Кутруфініс, А. Макарова, М. Мескус, Г. Почепцов, А. Розенберг та інші. М. Хардт і А. Негрі [1] у класичному творі «Множина: війна і демократія в епоху імперії» висловлюють думку, що множинність є способом буття суб'єкта епохи постмодерну. Позитивну роль епістемологічної невпевненості в соціальних практиках, зокрема – в освіті, доводять у своїх роботах К. Боттаро, М. Ротцер, М. Песчі, М. Хартнер-Т'єфенталер. Американський дослідник Чен Інг-Чі підкреслює в своїх дослідженнях, що занурення в епістемологічну невпевненість позитивно впливає на результати навчання, зокрема – у вищих навчальних закладах, відіграючи роль синергетичного чинника в процесі спільного продукування знань [2; 3]. Біофілософський аспект людини епохи постмодерну знайшов відображення в роботах автора даної статті [4; 5; 6].

Мета статті полягає у філософському осмисленні явища так званої «епістемологічної невпевненості» людини епохи постмодерну з огляду на плюралістичність соціального світу.

Виклад основного матеріалу. Цивілізація третього тисячоліття несе з собою не тільки нові соціальні відносини та способи життя, іншу економіку, нові політичні зіткнення і трансформовану свідомість, а і модернізоване розуміння сучасності як феномену, який потребує особливого соціально-філософського аналізу. Сучасність значно розширила та урізноманітнила проектну парадигму: філософи почали створювати конкуруючі між собою моделі, за якими мав би розвиватися майбутній світ. Трансформації, які генерує нове тисячоліття, постають каталізаторами процесів активного пошуку адекватної відповіді історичним викликам, продукування світоглядних орієнтирів, які відображають наступність цивілізаційного розвитку. Концептуальний аналіз політичних, соціальних і економічних колізій, характерних для сучасного світу, необхідно, як бачиться, вибудовувати, виходячи з принципів, що детермінують загальну консенсусну парадигму регулювання процесів, властивих системі сучасного світооблаштування. Початок XXI століття було ознаменовано тим, що в суспільній свідомості почали активно формуватися свого роду фіналістські настрої, смислова спільність яких полягає в створенні нових проектів сучасності, що розрізняються між собою ступенем онтологічної глибини.

«Кінець історії», анонсований Ф. Фукуямою, зіткнувся з альтернативною позицією, оформленою в межах постструктуралізму: відповідно до неї, має місце не кінець історії, але фінал її певної версії під назвою «проект модерну». Так званий модерн був одним із багатьох можливих варіантів історичного розвитку суспільства, він виконав свою цивілізаційну місію, дійшовши логічного завершення. Головними факторами формування та розвитку людства є випадковості, обмежені умовами. Розвиток суспільства детермінований не цілями, а процесами, що реалізують максимум хаосу та можливостей його зростання за наявності заданих обмежуючих умов, максимум здатності до трансформацій. Формування нової філософії глобального розвитку, принципів комплементарності, конвергенції та безумовної самоцінності різних цивілізацій, культур і релігій, ідеологій і ментальностей, маніфестує параметричні характеристики ідентичності нового тисячоліття. Постмодерн – це «наша» сучасність, яка репрезентує себе як подія та ситуація, ідентифікація якої є актуальним дослідницьким «понадзавданням» філософії та корпусу соціально-гуманітарних наук. Філософське осмислення проблем, пов'язаних із феноменом сучасності, набуло особливої актуальності й безпосередності в XXI столітті, що було пов'язане з системними, кризовими тенденціями та явищами в політичній, економічній, соціальній, культурній і інших

сферах світового життя. На очах сучасної людини порушується зв'язок між сучасністю та майбутнім: реальністю стає шекспірівська сентенція «*The time is out of joint*» – «розпався зв'язок часів». Узагальнена криза має яскраве есхатологічне забарвлення, оскільки актуалізує питання щодо подальшого існування людини, як біологічного виду, на планеті Земля.

Варто зазначити, що термін «*postmodernismo*» вперше застосував Федеріко де Оніс для опису консервативної течії в межах модернізму. На думку британського історика, соціолога і політолога П. Андерсона, ідея постмодернізму вперше з'явилася в іспаномовному світі в 30-ті роки XX століття; тобто, дещо раніше, ніж у Британії або Америці. Тільки в 50-ті роки XX століття поняття «постмодернізм» утвердилося в англomовному науковому середовищі для характеристики конкретної історичної епохи. Доречно вказати, що стосується постмодерну та постмодернізму, то вони розрізняються між собою як історична епоха та її ідейне вираження. Постмодернізм помістив у фокус уваги індивідуальність, варіативність, розкутість, плюралістичність, ситуативний контекст на заміну універсальним схемам, відтак – постмодернізм значною мірою сприяє генеруванню творчої активності вільного індивіда.

Британський соціолог Е. Гіденс указує на те, що постмодерн – це епоха в розвитку людства, для якої характерним є якісне зростання невизначеності домінуючої частини соціальних реалій. Ключовою характеристикою постмодерну Е. Гіденс вважає те, що зміни людського буття відбуваються в контексті розривів у пізнанні зовнішнього та внутрішнього світів. Е. Гіденс не деталізує цю тезу, але, як бачиться, мова йде, перш за все, про глибоку дивергенцію, навіть більше – розрив між сучасним західним типом пізнання і типами пізнання, характерними для інших регіонів світу [7].

Сучасні фінські соціологи К. Єсілова і М. Мескус вказують на те, що «соціетальне розрізнення модерну та постмодерну виявляється у наслідках «рефлексивної модернізації» [8]. Якщо модерн характеризується, перш за все, «...ризиками, посттрадиціоналізмом, трансформацією інтимності, то постмодерн – рефлексивністю та необхідністю постійного вибору з ряду альтернатив» [8].

Р. Інглехарт, характеризуючи постмодерн, змальовує його як епоху мінливих цінностей, соціальних груп, що трансформуються, з акцентом уваги на активності процесів, пов'язаних із переходом від «традиційного» суспільства до «сучасного», який в умовах сучасності досяг своїх меж у передовому індустріальному суспільстві, де зміни набувають принципово нових напрямів [9].

Підкреслимо, що методологічна складність у експлікації сучасності випливає з того, що вона не має сутності в її класичному розумінні, яке пропонує раціоналістична філософія. Сучасність характеризується імпліцитною плюралістичністю, вона не може бути приведеною до єдиного знаменника. Кожен рефлексуючий індивід є «власником» своєї унікальної сучасності, яка реалізується тільки для нього «тут, зараз і таким чином». За влучним висловом Г. Гегеля сучасність – це Абсолютний Дух, який призупинився в певному місці. Саме в цьому філософський пафос сучасності, її змістова невизначеність, параметрична мінливість і образна незавершеність. Сучасність у такому розумінні є не тільки ситуацією, але й подією, утвореною спорадичним поєднанням різноманітних чинників. Саме через індивідуальне сприйняття сучасності репрезентується вищий екзистенційний вибір людини, який не має кількісної експлікації, пропонуючи нариси превалюючих ідентифікаційних моделей навколишнього світу, в яких оформлюється уява про бажаний тип буттєвого простору, параметри якого носять скоріш характер символів, ніж емпірично фіксованих контурів світосприйняття.

Варто відзначити, що майже асерторичним в умовах сьогодення виглядає твердження відносно того, що однією з фундаментальних особливостей інтелектуального режиму філософії є її можливість здійснення критичної функції по відношенню до науки, політики, мистецтва, релігії, економіки, права тощо. В горизонті критичного виміру філософії інтелектуальні зусилля мислителів здатні сягати нових обширів, зокрема, в контексті того, що не сучасність створює розгорнуту галерею картин оточуючого людину світу, а навпаки, сума атомізованих індивідуальних світоглядів, «картин світу» – створює мозаїчне панно, складене з окремих елементів сучасності. Постмодернізм заперечує стандартизовані, побудовані на трюїзмах, концепції сучасності, відмовляючись від пошуків універсального її розуміння, наполягає на превалюванні плюралістичного дискурсу, на запереченні єдиної, монологічної, незмінної сучасності *per se*.

Майже аксіоматичним є твердження стосовно того, що проблема людини епохи постмодерну – *homo postmodernus* – є однією з найактуальніших в еволюції соціуму: розвиток постмодерного суспільства активізував не лише масштабні зміни в суспільному житті, а й певні модифікації світогляду, світосприйняття і світорозуміння сучасної людини. Варто підкреслити, що в ХХІ столітті актуальними постають біофілософські дослідження людини епохи постмодерну: подібний підхід до дослідження людини епохи постмодерну актуалізує ставлення до неї, як до соціально-біологічної сутності, відповідно – враховує не тільки індивідуально-буттєвий, а й суспільно-онтологічний аспект. Зокрема, А. Розенберг і Д. Мак Ші [10] досліджує взаємозв'язок і взаємовплив соціальних і біологічних наук, С. Кутруфініс [11] аналізує ключові тренди сучасної біофілософії. Вітчизняний дослідник В. Зінченко [12] в роботі «Інституційна глобалізація як системне інтеграційне явище постмодерного розвитку» розглядає масову особистість як духовну субстанцію, плюралістичну в своїх діях, яка в умовах постмодерну має абсолютну свободу прийняття / неприйняття культури та цивілізації, є суб'єктом історії і може стати творчим потенціалом, вільно освоює всі досягнення культури. О. Бурак [13] характеризує епоху постмодерну, яка висуває людству нові виклики, обумовлені глобалізацією реальності і розглядає сучасну особистість, котра повинна володіти достатнім спектром навичок, щоб мати можливість адекватно реагувати на мінливу реальність. Біофілософський аспект людини епохи постмодерну знайшов відображення також у роботах автора [8; 9; 10] даної статті.

Слід підкреслити, що у постмодерні починає реалізовуватися принципово інший цивілізаційний сценарій, у якому превалює простір локалізації соціальних ефектів; відбувається генерація нових сенсів, які відображують парадоксальність буття: світ наче вивертається назовні; межа між пройдешнім і невідворотнім, за влучним висловом Г. Аполінера, стає максимально ілюзорною. При цьому «Реальність стрімко змінюється, підвищуючи власну стохастичність і евентуальність, вона провокує прояви потужних контртенденцій у всіх сферах суспільного життя, дестабілізує сформовані та впорядковані системи, збільшує кількість інтерпретаційних сценаріїв і варіантів розвитку майбутнього. Підсилення соціальної диференціації трансформує структурні інтеракції в суспільстві, а також впливає на кардинальну ревізію цінностей як з боку окремої людини, так і в масштабі етнонаціональних, культурних або релігійних спільнот... У «домодерному» (традиційному) суспільстві минуло панувало над сьогоденням і майбутнім, суспільний розвиток будувався на дотриманні законів, звичаїв і традицій минулого. Модерне (індустріальне) суспільство вірило в нескінченні можливості розуму, його прогностичні можливості, створювало сміливі футуристичні проекти, ідеалізувало майбутнє відносно сьогодення й минулого. Постмодерне (постіндустріальне) суспільство стверджує домінування теперішнього як над минулим, так і над майбутнім» [6, с. 104].

Характерним для постмодерну є відмова від пошуків істини, нехтування «зануренням» у сутність і зміст об'єктів, процесів і явищ навколишнього світу, пов'язані з трансформацією ініціальної природи людини. Постмодернізм – це культура умовних, поверхневих дотиків, а людина постмодерну є повністю відкритою, вона сприймає світ як символічний простір, не маючи намірів заглиблюватися в сутність речей, процесів і явищ. Визначальною відмінною рисою постмодернізму є плюралізм, тобто безумовне прийняття одночасного співіснування різноманітних, почасти контрадикторних точок зору. Філософи-постмодерністи скептично ставляться до таких понять, як реальність, істина, краса, розум, прогрес, суспільство тощо. Людина в епоху постмодерну інтегрується в простір віртуальності різного ступеню інтенсивності, при цьому поняття суб'єктності втрачає статус атрибуту «людського»: особистість, із притаманним їй внутрішнім світом, емоційним багатством та інтелектуальним потенціалом «стискається» в об'ємі до рівня задоволення елементарних потреб, реалізації тваринних інстинктів, до володіння речами-фетишами, в той же час духовність і душевність заміщуються утилітарним прагматизмом, а віртуальний світ стає більш бажаним, ніж реальний.

Постмодерна людина сміливо перетинає все більш умовні межі фізичного та метафізичного, проксимативного та ультимативного, ситуативного та перспективного, повсякденного та унікального. Саме в постмодерні «Утворюється розрив між «бажаним» та «дійсним» індивіда та суспільства, що виливається у розділення здорової, але травмованої тиском обставин, психічної єдності, на примарну Персону і дійсну Тінь. Тривала діяльність індивіда у стані штучного конфлікту між внутрішнім на «Я» і «Не-Я» створює ефект подвійного життя з руйнівними наслідками: від роздвоєння особистості до повної деперсоналізації індивіда. Одвічна «маса» поповнюється вчорашніми лідерами, особистостями, пасіонаріями, які раптом втратили ідентичність і опинились у паралізуючому стані безсенсовості діяльності – безпідставно, лише тому, що «такі часи» [14, с. 65].

Людина епохи постмодерну живе в світі правил і норм, обмежених випадковостями і в світі випадковостей, які не мають ніяких обмежень. Ключовими принципами постмодерністського світосприйняття вважаються епістемологічна невпевненість, ствердження множинності (плюральності) істини, тотальний релятивізм і плюралізм, усвідомлення складності, неоднозначності, евентуальності й стохастичності буття, тотальна іронія, «глісуюча» ідентичність, гра з культурними кодами. Людина постмодерну стає одиницею, елементом, агентом створеного нею складного, багато в чому незрозумілого світу, який почасти існує автономно від свого «творця». В епоху понадвисоких швидкостей і кліпового мислення людина епохи постмодерну, будучи за своєю природою людиною постійно мінливою, змінює власний соціальний простір відповідно до свого світогляду – сприйняттю світу. Для постмодерної людини власний ідилічний світ – це віртуалізована реальність, покликана захистити її від зловісного сонму лякаючих фактів існування. З огляду на специфіку нинішнього полілогічного суспільства, можна стверджувати про кардинальну ревізію суджень про людину, життя, смерть, кохання, дружбу, щастя, свободу, самотність, природу в усьому її різнобарв'ї тощо. Прогресуючий вплив на формування сучасної картини світу віртуальної реальності призвів до формування нового типу людини – *homo virtualis*.

Сприйняття світу постмодерною людиною, на думку вітчизняної дослідниці Т. Данилової «...зазнає кардинальних змін у бік множинності, темпоральності і складності. Все частіше люди відчують, що звичний світ порядку, усталеності поступається місцем світу хаотичному, непередбачуваному, існуючому за правилами, відомими лише йому самому, такій кантівській «речі-у-собі». Руйнуються колишні наукові теорії, ідеології, системи цінностей, що призводить до розуміння неоднозначності, хиткості людського

існування і, саме через це, до розширення функціонального поля способів пояснення та освоєння дійсності» [15, с. 17].

В епоху постмодерну ключовою формою суб'єктності індивідів є множинність (множина). Слід зауважити, що поняття «множинність» з'явилося в активному науковому вжитку в результаті публікації наукового твору «Множина: війна і демократія в епоху імперії» американського літературознавця М. Хардта і А. Негрі – італійського філософа. Автори висловлюють думку, що множинність є способом буття суб'єкта постіндустріальної епохи. Множина заперечує будь-яке зовнішнє оформлення, а також відкидає політичне об'єднання відповідно до імперативної волі одного єдиного суб'єкта. Для індивіда, носія авторитарної влади, множина – це безособова маса, яка беззаперечно підкорюється державі, уособлений у постаті авторитарного лідера та самовіддано ототожнює себе з її символами. М. Хардт і А. Негрі вважають множину єдиною опозицією Імперії, як світовому порядку ХХІ століття, що контролює децентралізовану мережу наднаціональних структур, глобальних фінансово-економічних структур, політичних блоків тощо. Множина здатна ініціювати різного масштабу соціальні дії, реалізуючи власні інтенції та заявляючи про себе як про активний суспільний суб'єкт, що є спільним для сингулярностей (лат. «*singulus*» – одиночний, одиничний), котрі не редукуються до якогось конкретного спільного знаменника [1].

Множинність світу, а в даному контексті ми маємо на увазі соціальний світ, як результат діяльності людської спільноти, передбачає та імпліцитно зумовлює розвиток і функціонування різних форм активно діючих спільнот, інтенційно орієнтованих на досягнення апріорно співпадаючих інтересів. Значну роль при цьому відіграє мережа Інтернет, за допомогою якої люди в різних регіонах окремих країн і планети загалом мають можливість з'ясовувати й маніфестувати власні інтереси, узгоджувати їх із мільйонами однодумців, здійснювати, в широкому розумінні, пряму демократію. Сучасна людина – *Homo sapiens*, унаслідок впливу на неї комп'ютерних технологій, поки ще поступово, але вже невідворотно набуває нових параметричних ознак, розвиток яких призведе (вже призводить!) до формування нового антропологічного феномену, який у футурологічному дискурсі вже отримав назву *homo cyberus* – людина кібернетична. Розвиток комп'ютерних технологій провокує перехід конфліктів між політичними та / або економічними суб'єктами в принципово інший формат – на рівень інформаційних війн, які з сюжетів фантастичних творів перейшли в розряд очевидної реальності. Характеризуючи сучасні інформаційні війни, сучасні дослідники наполягають на тому, що світ рухається до стану так званої постдемократії. На думку Г. Почепцова «постіндустріальне суспільство – це не неіндустріальне суспільство, а втрата енергії й інновації індустріального. Постдемократичне суспільство теж втрачає свою енергію й інновацію, які переходять з демократичної арени на вузькі кола політико-економічної еліти. Політична енергія системи перейшла до глобальних корпорацій, які ведуть свій власний діалог з урядами... економіка стала глобальною, а демократії залишились національними» [16, с. 321].

Слідуючи визначеному підходу, маємо підстави стверджувати, що однією з ключових ознак постмодерністського світосприйняття вважається епістемологічна невпевненість. Множинність світу бачиться одним із потужних каталізаторів оформлення стану епістемологічної невпевненості людини епохи постмодерну. Світ численних феноменів розглядається в контексті постмодерну як принципово антиномічний: йдеться вже не про обмеженість людського розуму, а про характер реальності, яка не піддається намаганням створення завершених і однозначних теоретичних конструкцій. Людина постмодерну змушена існувати в ситуації епістемологічної невпевненості та умовності, коли символи, авторитети і традиції вже не визначають онтологічну реальність, а виступають лише

точкою зору. Символічна реальність, за умов якої речі перетворюються на симулякри (за Ж. Бодріаром), пронизує всі сторони буття сучасної людини; її не зупиняє усвідомлення того, що всі досягнення людства є крихкими й ефемерними; *homo postmodernus* дивиться в майбутнє зі значною долею недовіри, скепсису, невпевненості, розгубленості: її лякає ймовірний морок хаосу, загрози військових дій, терористичних атак, екологічних негараздів, геокліматичних катастроф тощо. Також втрачається віра в сформовані суспільною свідомістю цінності, знання, авторитети, жага пізнання світу змінюється прогресуючим пізнавальним скептицизмом.

Враховуючи вищевикладене, фактично можна говорити про те, що логічним наслідком вказаних вище феноменів постає яскраво виражена деескалація епістемологічного драматизму *homo postmodernus*. «Оскільки неможливо до безкінечності проголошувати кінець історії, тенденція «епістемологічної невпевненості», яка зачіпає основи нашого сприйняття, веде до протилежного результату: до естетизації повсякденності, що трансформує поверхові пласти буття. Зміна загального емоційного клімату в західноєвропейському сприйнятті самого феномена постмодернізму, своєрідне звикання до цього світоглядного стану і навіть присвоєння його як природної домінанти повсякденного світовідчуття – все це призвело до істотного зниження тону трагічності, яким страждали перші версії постмодерної чутливості» [17, с. 24].

Втім, не варто оцінювати стан епістемологічної невпевненості однозначно – як ситуацію тотальної невизначеності, символізованої реальності, епістемологічного драматизму та невпевненості сучасної людини в процесі подальшого пізнання соціуму й природного світу. Натомість сучасні дослідники [18] наголошують на тому, що занурення в епістемологічну невпевненість позитивно впливає на результати навчання, зокрема – у вищих навчальних закладах, відіграючи роль сінергетичного чинника в процесі спільного створення знань.

Взагалі кажучи, метод моделювання в процесі вивчення природничих наук може бути більш результативним за умов створення викладачем ситуації епістемологічної невпевненості. Занурюючи в неї студентів, викладач використовує епістемологічну невпевненість у якості педагогічного ресурсу задля оптимізації процесу генерування нового знання. При цьому продуктивне моделювання має охоплювати різні варіанти епістемологічної невпевненості в якості засобу реалізації «кумулятивного» ефекту в процесі моделювання на різних його етапах у продукуванні нового знання. Власними зусиллями здобуте знання, а не механічне засвоєння готової інформації постає як результат творчого застосування стану або ситуації епістемологічної невпевненості [2].

Провокуючи епістемологічну невпевненість, підтримуючи рівень конструктивного сумніву, викладач стимулює продукування студентами альтернативних, суперечливих ідей, неоднозначних суджень. У той же час, підкреслює сучасний американський учений Чен Інг-Чі, викладач редукує епістемологічну невпевненість шляхом встановлення логічних зв'язків між поточною невизначеністю, наявними у студентів знаннями та знайомими явищами [3].

Висновки. На підставі вищевикладеного висновуємо, що постмодерн є сучасність, яку ми переживаємо «тут, зараз і так», яка виявляє себе як подія та ситуація. В умовах сучасності актуальними постають філософські, зокрема біофілософські, дослідження людини епохи постмодерну – подібний підхід репрезентує ставлення до неї, як до особливої соціально-біологічної сутності. Постмодерна людина перетинає умовні межі фізичного і метафізичного, вічного і ефемерного, проксимативного і ультимативного, сакрального і профанного, ситуативного і перспективного. В добу постмодерну основною формою суб'єктності індивідів є множинність / множина. Множинність соціального світу є одним

із чинників утворення стану епістемологічної невпевненості людини епохи постмодерну. Немає підстав розглядати стан епістемологічної невпевненості однозначно негативно, як ситуацію тотальної невизначеності, символізованої реальності, епістемологічного драматизму тощо. Занурення студентів у стан епістемологічну невпевненість позитивно впливає на результати освітнього процесу, зокрема – у вищих навчальних закладах, відіграючи роль об'єднуючого фактора в процесі спільного створення знань.

Список використаної літератури

1. Hardt M., Negri A. *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*. Penguin Books, 2004. 448 p.
2. Chen Ying-Chih. Epistemic uncertainty and the support of productive struggle during scientific modeling for knowledge co-development. *JRST*. 2022. Vol. 59, Iss.3. March. P. 383-422. <https://doi.org/10.1002/tea.21732>
3. Chen Ying-Chih. Developing deep learning in science classrooms: Tactics to manage epistemic uncertainty during whole-class discussion. *JRST*. 2021. Vol. 58, Iss. 8. October. P. 1083-1116. <https://doi.org/10.1002/tea.21693>
4. Костючков С. К. Місце і роль сучасної людини у планетарному бутті: біополітична інтерпретація. *Future Human Image: The Scientific Journal*. 2016. № 3 (6). С. 53–66.
5. Костючков С. К. Основи біофілософії: підручник для здобувачів усіх рівнів вищої освіти закладів вищої освіти. Херсон : вид-во ФОП Вишемирський В.С., 2022. 224 с.
6. Kostyuchkov S. K. Different human images and anthropological collisions of post-modernism epoch: biophilosophical interpretation. *Anthropological measurements of philosophical research*. 2018. №13. P. 100-111. <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i13.131967>
7. Giddens A. *The Consequences of Modernity*. Cambridge : Polity Press, 1990. 186 p.
8. Yesilova K., Meskus M. Genealogical Analysis and the Question of «Modernity». *The Quality of Social Existence in a Globalising World : XVI. World Congress of Sociology of the ISA (International Sociological Association), Durban, South Africa, July 23–29, 2006*. URL: <https://www.isa-sociology.org/en/conferences/world-congress/durban-2006>
9. Inglehart R. Globalization and postmodern values. *The Washington Quarterly*. 2010. Vol. 23. Iss. 1. P. 215-228. <https://doi.org/10.1162/016366000560665>
10. Rosenberg A., McShea D. W. *Philosophy of Biology: A Contemporary Introduction*. NY, London: Routledge, 2008. 240 p.
11. Koutroufinis S. (ed.). *Life and Process. Towards a new Biophilosophy*. Berlin, Boston : Walter De Gruyter Incorporated, 2014. 322 p.
12. Зінченко В. В. Інституційна глобалізація як системне інтеграційне явище постмодерного розвитку. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2015. №8. С. 74-85. <https://doi.org/10.15802/ampr201>
13. Бурак О. С. Концепція холістичної освіти у процесі формуванні цілісної особистості постмодерну. *Неперервна освіта: теорія і практика*. 2015. №3 (44). С. 52-56.
14. Макарова А. Діяльність як норма соціального життя і соціальне життя як норма діяльності. *Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення: збірник наукових праць*. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2021. С.64-68.
15. Данилова Т. В. Проблема людської ідентичності у постмодерній картині світу. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2012. Вип. 2. С. 16-22. <https://doi.org/10.15802/ampr2012/7833>
16. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 497 с.
17. Бабушка Л. Д. Фестивалізація як конструювання постмодерної festive гіперреальності в контексті розвитку культури. *Znanstvena misel journal*. 2017. №3. С.21-25.

18. Hartner-Tiefenthaler M., Roetzer K., Bottaro G., Peschl M.F. When relational and epistemological uncertainty act as driving forces in collaborative knowledge creation processes among university students. *Thinking Skills and Creativity*. 2018. Vol. 28, June. P. 21-40. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2018.02.013>

**«PLURALITY» OF THE SOCIAL WORLD
AS A FACTOR OF «EPISTEMOLOGICAL UNCERTAINTY» PERSONS
OF THE POSTMODERN ERA**

Serhii Kostiuchkov

*Kherson State University, Faculty of Socio-psychological,
Department of Philosophy, Sociology and Social Work
Shevchenko St., 57, 76018, Ivano-Frankivsk, Ukraine*

The article examines the phenomenon of the so-called «epistemological uncertainty» of a person in the postmodern era in connection with the pluralism (multiplicity) of the social, in particular, world. A review of scientific interpretations of postmodernity as a specific era, as an existing modernity, which is expressed as an event and a situation, and its study is an urgent task of philosophy and the complex of social and humanities sciences is carried out. It is emphasized that the methodological complexity of defining modernity stems from the fact that it has no essence in its traditional understanding, which is offered by rationalist philosophy. The author proceeds from the fact that modernity is characterized by unconditional pluralism, that is, it cannot be reduced to a «single denominator». It is substantiated that it is through the individual perception of modernity that the highest existential choice of a person is represented, which cannot be quantified, offering a person the outlines of the dominant models of the social world. It is noted that the problem of the postmodern man – homo postmodernus – is one of the most relevant in the process of development of society. At the same time, the development of postmodern society has activated not only key changes in social life, but also certain modifications of worldview, world perception and world understanding. It is proved that a person in the postmodern era is integrated into the space of the virtual world, while the concept of subjectivity loses the status of the attribute of “human”. It is revealed that the postmodern man becomes an atomized unit, an element of the complex, sometimes incomprehensible world created by him, which partly exists autonomously from the person himself. The plurality of the world appears as one of the generating factors in the process of formalizing the state of epistemological uncertainty of a person in the postmodern era. Conclusions are drawn about the certain incorrectness of a purely negative connotation regarding the state of epistemological uncertainty. The integration of students into a state of epistemological uncertainty has a positive effect on the results of the educational process, playing the role of a unifying factor in the process of joint knowledge creation.

Key words: postmodern, social world, postmodern person, plurality of the world, epistemological uncertainty, worldview, gliding identity, symbol, educational process, knowledge creation.